

Maria Łuszczyńska*

W poszukiwaniu istoty bliskości

**Recenzja książki ks. dra hab. Grzegorza Godawy,
Pedagogia bliskości międzyludzkiej**

Książka księdza Grzegorza Godawy *Pedagogia bliskości międzyludzkiej*¹ stanowi kompleksowe opracowanie wielowymiarowych aspektów bliskości. Recenzja publikacji ma na celu podkreślenie nie tylko znaczenia i aktualności omawianego zagadnienia, ale także wskazuje na jego wyjątkowość jako obszaru badawczego, który dotychczas nie doczekał się wyczerpującej analizy. Pozwala ponadto zaznaczyć autorskie innowacje metodologiczne w podejściu do badania tak fundamentalnych, a zarazem rzadko eksplorowanych tematów.

W literaturze naukowej bliskość jest często traktowana jako wątek marginalny, występujący na peryferiach analiz dotyczących takich pojęć jak intymność, miłość, więzi, dystans czy relacje rodzinne. Godawa natomiast nadaje bliskości status centralny, koncentrując się na jej odrębności jako kategorii teoretycznej i praktycznej. W jego publikacji bliskość jest zdefiniowana na nowo,

* Maria Łuszczyńska (ORCID: 0000-0003-4549-0130) – dr hab. prof. UEK, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, kontakt: luszczym@uek.krakow.pl.

¹ G. Godawa, *Pedagogia bliskości międzyludzkiej*, Kraków 2023, ss. 352; wyd. 2, :Kraków 2024.

przy czym Autor, posługując się bogatymi odwołaniami i skojarzeniami, dostarcza czytelnikowi nieoczywistych interpretacji tego pozornie powszechnego pojęcia.

Spśród różnych kontekstów omawianych w książce wyróżniają się dwa wątki kluczowe: rola bliskości w sytuacji choroby oraz jej znaczenie w obliczu globalnych kryzysów, jaką np. była pandemia COVID-19. Refleksje dotyczące towarzyszenia osobom chorym wymagają, jak pokazuje Godawa, szczególnej wrażliwości językowej oraz umiejętności subtelного opisu doświadczeń granicznych, których natura często wymyka się słowom. Dzięki swojemu doświadczeniu w badaniu problematyki cierpienia, umierania i śmierci – analizowanej w jego wcześniejszych publikacjach z lat 2014, 2016 i 2018 – autor sprawnie oddaje złożoność oraz emocjonalną głębię relacji z osobami znajdującymi się w sytuacjach skrajnych. Jego praca jest przykładem zaangażowanego, a zarazem empatycznego podejścia do zagadnień związanych z bliskością i ludzkim cierpieniem.

Głównym celem publikacji, jak podkreśla badacz, jest analiza fenomenu bliskości międzyludzkiej z perspektywy pedagogicznej – zarówno jako wartości, jak i procesu umożliwiającego jej budowanie (s. 13, s. 135). W ramach tego przedsięwzięcia podjął on dwa kluczowe zadania: pierwsze to rekonstrukcja pojęcia bliskości, drugie – praktyczne, ukierunkowane na sformułowanie wskazówek i promowanie wzorców wspierających tworzenie bliskości w relacjach międzyludzkich.

Struktura książki została podzielona na dwie główne części: teoretyczną oraz empiryczną, które składają się z ośmiu rozdziałów. Część teoretyczna wprowadza czytelnika w kluczowe zagadnienia dotyczące bliskości, ukazując je z perspektywy psychospołecznej, teologicznej oraz egzystencjalno-fenomenologicznej. Autor dąży do wielowymiarowego ujęcia tego pojęcia, poszukując zna-

A

czeń w obrębie socjologii, filozofii, psychologii, pedagogiki i teologii. Szczególną uwagę zwraca na potrzebę bliskości w sytuacjach kryzysowych, np. wobec choroby czy społecznej izolacji wywołanej pandemią COVID-19. Pierwsza część książki może być interpretowana jako proces składania spójnego obrazu z elementów zaczerpniętych z różnych tradycji teoretycznych, które tworzą bogaty kontekst przy analizowaniu tytułowego zjawiska.

W drugiej części publikacji autor skoncentrował się na omówieniu wyników własnych badań, do przeprowadzenia których zastosował metodologię jakościową z uwzględnieniem konstruktywistycznej teorii ugruntowanej. Prezentowane analizy eksplorują doświadczenia osób zawodowo towarzyszących chorym w sytuacjach samotności, cierpienia i społecznej izolacji. Szczególne znaczenie przypisano pytaniom dotyczącym towarzyszenia osobom chorym, wpływu pandemii na relacje międzyludzkie oraz roli bliskości w procesie radzenia sobie z chorobą. Badacz przedstawił różnorodne ujęcia i wnioski, które stanowią istotny wkład w dyskusję o znaczeniu potrzeby bliskości w kontekście wyzwań współczesnego świata.

W tej części książki zostały zaprezentowane wyniki autorskich badań empirycznych, których celem było rozpatrzenie doświadczeń bliskości wśród profesjonalistów zawodowo zajmujących się pomocą – głównie przedstawicieli zawodów medycznych. Analizowane doświadczenia odnosiły się zarówno do ich życia zawodowego, jak i prywatnego, szczególnie w kontekście wspierania osób chorujących i umierających, oraz w specyficznych warunkach izolacji społecznej i lockdownu podczas pandemii COVID-19. Każdy rozdział poświęcony analizie danych badawczych kończy się szczegółową dyskusją wyników, która umiejscawia uzyskane dane w szerszym kontekście literatury przedmiotu, włączając je w istniejący dyskurs naukowy.

W drugiej części opracowania dokonano również próby konceptualizacji pojęcia bliskości osobowej, przedstawiając propozycje operacjonalizacji tego zjawiska oraz wskazówki dotyczące praktycznego tworzenia i podtrzymywania relacji bliskościowych w interakcjach międzyludzkich. Wyniki badań pozwalają nie tylko na zrozumienie perspektywy osób badanych – często emocjonalnie intensywnej, szczerzej i pełnej refleksji – ale także stanowią zbiór konkretnych praktyk stosowanych w sytuacjach pomocowych przez doświadczonych profesjonalistów. Tym samym materiał badawczy stał się swoistym podręcznikiem praktyk pomocowych, który może być wykorzystany przez szerokie grono odbiorców.

Na szczególną uwagę zasługuje sposób prezentacji wyników badań oraz zacytowanych wypowiedzi respondentów – forma przekazu cechuje się wysokim poziomem wyważenia, szacunkiem wobec badanych oraz profesjonalnym podejściem do analizy treści. Komentarze odautorskie są skonstruowane taktownie, co podkreśla nie tylko wartość merytoryczną pracy, ale także jej etyczny charakter.

Publikację zamykają refleksje końcowe, bibliografia, a także zestawienie tabel i wykresów, które stanowią istotne elementy uzupełniające treść opracowania. Na szczególną uwagę zasługuje bibliografia licząca ponad 450 pozycji i zajmująca aż 25 stron. Zestawienie to nie tylko świadczy o imponującym zakresie badań, ale stanowi również cenne narzędzie dla czytelników zainteresowanych zgłębianiem problematyki pedagogii bliskości. Rozległość bibliografii, uwzględniającej różnorodne źródła z wielu dyscyplin, czyni ją niemal autonomicznym rozdziałem, odzwierciedlającym interdyscyplinarny charakter publikacji oraz ogrom pracy badawczej włożonej w ukazanie wielowymiarowości zjawiska bliskości.

Autor podejmuje ambitne zadanie przedstawienia potrzeby bliskości w szerokim, interdyscyplinarnym kon-

tekście, sięgając do różnych tradycji naukowych i historycznych. Ukazuje ewolucję znaczeń tego pojęcia, jego genezę oraz współczesne przeobrażenia, uwzględniając konotacje zarówno pozytywne, jak i negatywne. Rozważania nad źródłosłowem terminu „bliskość” stanowią szczególnie interesujący element teoretyczny. Wskazuje ponadto, że etymologia pojęcia przeszła ewolucję: od „blizn”, które wiązały się z ranami zadawanymi przez innych, ku współczesnemu rozumieniu bliskości jako wartości pozytywnej. Niemniej jednak jako badacz zauważa, że współczesne realia, naznaczone indywidualizmem, przemocą i izolacją, mogą prowadzić do ponownego obciążenia pojęcia bliskości znaczeniami negatywnymi, co ujawnia paradoksy współczesnej kultury relacyjnej.

Zygmunt Bauman w swojej książce *Obcy u naszych drzwi* (2016) wskazuje, że kategoria „obcego” jest coraz częściej utożsamiana z zagrożeniem, co politycy wykorzystują do budowy strategii bezpieczeństwa opartych na eskalacji strachu. Tego rodzaju praktyki polityczne, szczególnie w dobie rosnących postaw ksenofobicznych i nacjonalistycznych, nie tylko reprodukują mechanizmy wykluczenia, ale także umacniają społeczne uprzedzenia i lęki przed bliskością. Refleksje autora w tym zakresie stanowią istotny wkład w analizę współczesnych wyzwań związanych z relacjami międzyludzkimi, ukazując, jak globalne i polityczne procesy wpływają na indywidualne doświadczenie bliskości.

Na uwagę i pochwałę zasługuje dobór tak obszernej i zróżnicowanej grupy badawczej – rozmówców i uczestników badania. W badaniach jakościowych porozmawianie z prawie 50 osobami jest zadaniem nie tylko nietypowym, ale też gruntującym wnioski. Te ostatnie rodzą zresztą potrzebę dyskusji, zadawania pytań, polemiki, co tylko oznacza, że autorska propozycja interpretacyjna, przedstawiona przez badacza zachęca do wymiany myśli

i poszerza horyzont refleksji (np. sposób kategoryzacji bliskości w wypowiedziach badanych).

Publikacja autorstwa ks. dr. Grzegorza Godawy wyróżnia się na tle wielu prac pedagogicznych i tych tworzonych przez osoby duchowne ze względu na skuteczne uniknięcie charakterystycznego dla tych autorów normatywnego tonu, który często prowadzi do ogólnikowości i ideologizacji analiz humanistycznych. Autor konsekwentnie dąży do konkretności, ilustrując swoje wywody licznymi cytatami oraz rzetelnymi odniesieniami do literatury przedmiotu, co wzmacnia wiarygodność tekstu. Istotne jest poza tym to, że unika narzucania interpretacji, pozostawiając miejsce na refleksję czytelnika, aż do momentu przedstawienia wyników i wniosków badawczych. Ta strategia pozwala na budowanie narracji w sposób subtelny, a jednocześnie innowacyjny, szczególnie w zakresie rozumienia pojęcia bliskości.

Godawa wykazuje umiejętność konstrukcji interdyscyplinarnych analiz, odwołując się do licznych wątków, które miejscami mogą wydawać się zbyt skrótowe, co może wywołać u czytelnika niedosyt. Niemniej jednak, taka „teledyskowa” forma przekazu znajduje swoje uzasadnienie w szeroko zakrojonym zamyśle analityka, by ukazać bogactwo perspektyw bliskości, pozostawiając szczegółową eksplorację poszczególnych wątków odbiorcy. Dobór tematów i sposób ich przedstawienia są w dużej mierze autorskie, co stanowi o oryginalności opracowania.

Mimo wielu pozytywnych aspektów publikacji, warto również podjąć krytyczną refleksję nad pewnymi jej elementami. Jednym z wyzwań jest uzasadnienie wyboru obszaru badawczego. Autor skupia się na badaniach personelu medycznego pracującego w opiece paliatywnej, argumentując, że analiza bliskości w takich granicznych sytuacjach posiada potencjał uniwersalny. Taka argu-

mentacja może budzić wątpliwości – dlaczego bliskość w kontekście choroby i umierania miałaby być bardziej uniwersalna niż w relacjach, np. z dziećmi w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, osobami starszymi w rodzinach czy więźniami w zakładach karnych?

Można również rozważyć, czy zachowanie tradycyjnego układu treści w publikacji – począwszy od części teoretycznej, poprzez metodologię i badania empiryczne, aż po wnioski – jest najbardziej odpowiednie w kontekście zastosowanego konstruktywistycznego podejścia teorii ugruntowanej? Być może bardziej zgodne z założeniami tej metodologii byłoby odwrócenie struktury i rozpoczęcie od przedstawienia wyników badań, by następnie przejść do ich teoretycznej interpretacji. Taki układ mógłby dodatkowo podkreślić innowacyjność zastosowanego podejścia badawczego oraz zwiększyć jego perswazyjność.

Podsumowując, publikacja ks. dr. Grzegorza Godawy zasługuje na uznanie za interdyscyplinarne ujęcie i odwagę podejmowania trudnego tematu, jakim jest potrzeba bliskości w relacjach międzyludzkich. Jednocześnie stanowi ona inspirację do dalszych badań nad tym zagadnieniem, sugerując nowe kierunki eksploracji i poddając pod rozprawę różnorodne metodologiczne możliwości, które mogą być rozwinięte w przyszłych pracach naukowych.

Podobny niedosyt może budzić zwięzła analiza pojęcia pedagogii zawarta we wstępie do książki, mimo iż jest to termin kluczowy, intrygujący i wywołujący u czytelnika oczekiwanie bardziej szczegółowego wyjaśnienia. W kontekście zaprezentowanej problematyki, pojęcie pedagogii, jako temat centralny, zasługiwałoby na bardziej rozbudowaną refleksję, która mogłaby lepiej ukierunkować czytelnika w zakresie istoty tego pojęcia.

Szeroki zakres poruszanych zagadnień i odniesień w recenzowanej publikacji może także skłaniać czytelnika

do zauważenia pewnych nieobecnych wątków, takich jak brak odniesienia do bliskości w kontekście różnorodności kulturowej, bardzo szczątkowe wspomnienie bliskości ze zwierzętami (ominięte w całości w części teoretycznej, a obecne w badaniach), które zyskują na znaczeniu w kontekście relacji zastępczych, czy bliskości w odniesieniu do „innego” kulturowo lub obcego. Choć pominięcie tych aspektów może być postrzegane jako brak, to jednocześnie może pełnić funkcję inspiracyjną. W takim przypadku, być może należałoby, aby badacz zastrzegł, że pewne tematy celowo zostały pominięte, co dodatkowo zachęciłoby czytelnika do samodzielnych poszukiwań, pokazując zarazem świadomość uczonego co do bogactwa zjawiska bliskości.

Warto również zauważyć brak odniesień do klasycznych pozycji literatury obcojęzycznej na temat bliskości, takich jak prace: Grahama A. Allana *A Sociology of Friendship and Kinship*²; Lauren Berlant, *Intimacy*³; Alana Franka, Patricii Clough, Stevena Seidmana *Intimacies: A New World of Relational Life*⁴ Stevena Ducka, Williama Ickesa *The Social Psychology of Personal Relationships*⁵; Lynn Jamieson *Intimacy: Personal Relationships in Modern Societies*⁶ czy Niklasa Luhmanna *Love as Passion: The Codification of Intimacy*⁷. Obecność tych i innych pozycji mogłaby wzbogacić zakres badań oraz zwiększyć potencjał publikacji na rynku międzynarodowym, gdyż publikacja opiera się głównie na literaturze polskojęzycznej, co w pewnym stopniu ogranicza jej szersze oddziaływanie.

Wypada ponadto docenić język i styl, jakim posługuje się autor, dzięki czemu publikacja jest przystępna i angażująca, mimo akademickiego charakteru tekstu. Język jest jasny i zrozumiały, a styl jest wciągający i zachęcający do przeczytania całości. Również profesjonalizm wydania – zarówno pod względem redakcyjnym, jak i jakości-

2 G. A. Allan, *A Sociology of Friendship and Kinship*, London 1983.

3 L. Berlant, *Intimacy*, Chicago 1998.

4 A. Frank, P. T. Clough, S. Seidman *Intimacies: A New World of Relational Life*, London 2013.

5 W. Ickes, S. Duck, *The Social Psychology of Personal Relationships*, Chichester – New York 2000.

6 J. Jamieson, *Intimacy: Personal Relationships in Modern Societies*, Chichester 1997.

7 N. Luhmann, *Love as Passion: The Codification of Intimacy*, Cambridge 1986.

wym – stanowi wartość dodaną do tej publikacji, podkreślając staranność i dbałość o szczegóły.

Publikacja autorstwa Grzegorza Godawy stanowi istotny wkład w obszar refleksji nad złożonymi zagadnieniami egzystencjalnymi, takimi jak choroba, śmierć, przemijanie oraz izolacja społeczna, ze szczególnym uwzględnieniem roli bliskości międzyludzkiej. Autor, odnosząc się do społecznej tabuizacji tych tematów, przedstawia je w sposób umożliwiający czytelnikowi nie tylko ich głębsze zrozumienie, ale również podjęcie refleksji nad własną egzystencją. Dzięki tej książce, odbiorcy mają okazję oswoić się z trudną problematyką, co prowadzi do wzrostu wrażliwości na potrzeby drugiego człowieka oraz umożliwia bardziej świadome towarzyszenie innym w obliczu trudnych doświadczeń życiowych.

Warto podkreślić znaczenie, jakie autor przypisuje bliskości w kontekście życiowych sytuacji obciążonych cierpieniem i trudnymi emocjami, w tym w kontekście izolacji społecznej wynikającej z pandemii COVID-19. Godawa podejmuje analizę relacji między bliskością fizyczną i psychiczną a wsparciem w tych sytuacjach. W literaturze naukowej brak jest obszernych opracowań, które w sposób kompleksowy integrowałyby te zagadnienia, co sprawia, że ta właśnie publikacja staje się wyjątkowym wkładem w rozwój pedagogii bliskości oraz tanatopedagogiki.

Autor podejmuje próbę systematyzacji kluczowych pojęć i cech pedagogii bliskości, prezentując zarówno jej teoretyczne fundamenty, jak i praktyczne zastosowanie. Praca ta wypełnia lukę w dotychczasowych badaniach, oferując konkretne postulaty adresowane do praktyków z obszarów edukacji, wsparcia społecznego i medycyny. Co istotne, zaprezentowane propozycje mają charakter uniwersalny i mogą być użyteczne dla każdego, kto pragnie pogłębić swoją zdolność do świadomego i empatycznego towarzyszenia drugiemu człowiekowi.

Książka Grzegorza Godawy jest cennym źródłem wiedzy nie tylko dla specjalistów, takich jak lekarze, pielęgniarki, fizjoterapeuci, psycholodzy czy kapelani, ale również dla osób, które doświadczają lub towarzyszą innym w sytuacjach związanych z chorobą, cierpieniem czy izolacją. Problematyka poruszana w publikacji jest powszechna, ponieważ kwestie samotności, choroby i cierpienia dotyczą każdego człowieka w różnych momentach życia. Autor przypomina o fundamentalnej roli bliskości w procesie wspierania drugiego człowieka, akcentując jej znaczenie zarówno w kontekście zawodowym, jak i osobistym.

Bibliografia

- Godawa G., *Pedagogia bliskości międzyludzkiej*, Kraków 2023, ss. 352; wyd. 2, :Kraków 2024.
- Allan G. A., *A Sociology of Friendship and Kinship*, London 1983.
- Berlant L., *Intimacy*, Chicago 1998.
- Frank A., Clough P. T., Seidman S., *Intimacies: A New World of Relational Life*, London 2013.
- Ickes W., Duck S., *The Social Psychology of Personal Relationships*, Chichester – New York 2000.
- Lamieson J., *Intimacy: Personal Relationships in Modern Societies*, Chichester 1997.
- Luhmann N., *Love as Passion: The Codification of Intimacy*, Cambridge 1986.